

ЗМІНА ПАРАДИГМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Румик Ігор Іванович,

*д.е.н., доцент, доцент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

e-mail: RumykII@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3943-639X>

Парадигма належить до тих спеціальних термінів, без яких сьогодні важко уявити будь-яке наукове дослідження, присвячене економічним питанням. Сучасні наукові доробки наповнені різними формами цього терміну (парадигма, парадигматика, парадигмальний, парадигмоцентричний тощо), які часто вживаються в різних сенсах. Не дивлячись на це, модель продовольчої безпеки національної економіки є центроорієнтованою і парадигмальною та займає важливе місце у розвитку економіки України, яка ще не зустрічалася з таким довгим і хворобливим періодом трансформації національної економіки, який би наскільки актуалізував проблему забезпечення продовольчої безпеки. Ця проблематика протягом останніх десятиліть стала об'єктом посиленої уваги не тільки науковців, але й владних структур та широкої громадськості.

Метою роботи є дослідження внутрішньої сутності та визначення стратегічних орієнтирів парадигми продовольчої безпеки при формуванні нової Національної економічної стратегії.

При дослідженні процесів виникнення, формування та розвитку ідеї продовольчої безпеки у хронологічному порядку використаний метод єдності історичного та логічного, за допомогою якого було проаналізовано підняту проблему, починаючи з середини 80-х років минулого століття. Метод системного аналізу застосовувався для встановлення структурного зв'язку між циклами парадигми продовольчої безпеки у конкретно взятому соціоісторичному періоді.

Підхід до наукового вивчення розвитку галузі чи системи має бути парадигмоцентричним. Це дає можливість внутрішньо структурувати дослідження з визначеної проблематики, визначити її ретроспективу та перспективу, а також закономірності поточного наукового розгортання. Головні функції парадигми – забезпечення цілісності, однорідності, функціональності науки, спрямування її руху розглядає М. Савостьянова, визначаючи таким чином парадигмальність як сутнісну характеристику зрілої науки [1].

Аналізуючи науковий підхід А.С. Філіпенка, можна прийти до конкретних висновків щодо розвитку парадигм [2].

По-перше, цикл будь-якої парадигми у конкретному соціоісторичному функціонуванні складається з п'яти періодів:

1) допарадигмальний;

- 2) «нормальної науки»;
- 3) невпевненості та кризи у «нормальній науці»;
- 4) наукової революції;
- 5) виникнення нової парадигми.

По-друге, життєдіяльність наукових шкіл пов'язана лише з допарадигмальним періодом розвитку науки.

По-третє, основною логіко-змістовною наповнення періодів наукової парадигми є співвідношення між аномальними та підтверджуючими фактами чи науковими фактами.

І, насамкінець, виникнення нової парадигми пов'язано з утвердженням альтернативних наукових фактів.

Проаналізуємо детально, яким же чином змінювалась парадигма продовольчої безпеки в Україні протягом останніх десятиліть.

Починаючи з 1980-х років, особливо в роки перебудови, головним завданням держави було виділення і формування аграрно-промислового комплексу з парадигмою всебічного, найповнішого забезпечення населення продуктами харчування, а промисловість необхідною сировинною продукцією. З цією метою була розроблена і прийнята в 1982 році продовольча програма СРСР на період до 1990 року, кінцевою метою якої було остаточне вирішення продовольчої проблеми.

Однак, в парадигмальний період вирішення поставлених завдань в силу цілого ряду причин виявилось неможливим, так як науково-технічна революція в той період часу мала лише побічний вплив на аграрну сферу, про що свідчать пропорції між обсягами капітальних вкладень в АПК і кінцевими результатами господарювання. Жодна з розпочатих кампаній до кінця не була завершена, хоча окремі позитивні результати були досягнуті. Наприклад, у цілому статистичні обсяги виробництва помітно зросли. Але зросли і загрозливі для економіки країни проблеми в сільському господарстві: водна і вітрова ерозія ґрунтів, масове насичення хімікатами ґрунтів і продукції, деградація меліорованих ландшафтів; забруднення навколишнього середовища і т.д.

На початку 1990-х років настав новий поліпарадигмальний період в аграрному секторі економіки. Єдина, централізована, глобальна парадигма була замінена примітивними розрізненими парадигмами, заснованими на світових практиках ведення сільського господарства. В їх числі роздержавлення і приватизація землі і всіх сфер АПК: сфера виробництва засобів виробництва для АПК; сфера сільського господарства; сфера галузі переробної промисловості та виробничої і соціальної інфраструктури [3].

Приблизно в цей же час відбувся дебют парадигми продовольчого суверенітету на міжнародній арені. В 1996 році була запропонована нова модель забезпечення продовольчої безпеки, заснована на наступних постулатах:

- зміцнення локальних і регіональних продовольчих систем;
- децентралізація влади і розосередження матеріальних цінностей;
- опора сільськогосподарської структури на агроекологічні принципи;

- посилення відповідальності держав за забезпечення продовольством вразливих груп населення;
- зміцнення позицій неурядових організацій на всіх рівнях управління;
- гарантоване право на харчування, пріоритет продовольчого суверенітету над макроекономічною політикою і лібералізацією торгівлі [4].

Дослідження продовольчої проблеми показують суперечливий характер цього явища. Близько 800 млн. жителів планети страждають від голоду, незважаючи на значний прогрес у підвищенні глобальної рівня здоров'я і харчування [5]. З іншої сторони, близько двох мільярдів чоловік має надлишкову вагу, третина з них страждає від ожиріння [6].

Як підсумок, важливим етапом формування нової парадигми продовольчого розвитку є пошук інструментарію, який би був рівномірно ефективним на економічному, політичному, філософському, екологічному та іншому рівнях. Сподівання на те, що ринок в Україні сам все організує, перетворились у 90-х роках минулого століття на нееквівалентність відносин між аграрною економікою і галузями, які видобувають мінерально-сировинні ресурси. Створення багатоукладної економіки в АПК зі ставкою на масове поширення селянських фермерських господарств, особистих підсобних господарств, дрібнотоварних ферм, заснованих переважно на ручній праці, привели до системної аграрної кризи, яку не вдається подолати і до теперішнього часу.

Переваги сучасних індустріальних і промислових методів ведення сільського господарства наразі цілком очевидні, вони підтверджуються виробничою практикою більшості областей України. Індустріальні методи господарювання характеризуються високим рівнем механізації виробництва, заміною ручної праці машинною, роботизацією багатьох процесів, мають широке поширення в рільництві, бджільництві і багатьох інших галузях. Але чи цього достатньо на сучасному етапі розвитку економіки? Які наразі існують світові тенденції, зовнішні загрози і можливості? Чи існують способи перетворення загроз у драйвери росту продовольчого виробництва і економіки в цілому?

Україна не стоїть осторонь важливих світових процесів забезпечення продовольчої безпеки. В умовах євроінтеграційного вектору руху наша країна приєдналася до Глобальних цілей сталого розвитку, що мають на меті подолання принизливого стану бідності і голоду згідно Декларації тисячоліття [7].

Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку (ЦСР), які слугуватимуть основою для інтеграції зусиль, спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування [8].

На думку багатьох експертів, 2030 рік у світі вибраний як орієнтир для змін і технологічного прориву. Наступне десятиліття людство витратить на підготовку до переходу на новий технологічний уклад. Причому, це відбудеться не лише в

промисловості, а й у сільському господарстві, де суттєво збільшиться продуктивність і аграрний сектор поступово перетвориться в індустрію інтернету речей [9].

Окреслимо якісно нову систему стратегічних підходів на період до 2030 року, на яких має реалізовуватися і базуватися нова парадигма аграрної і продовольчої політики.

1. Роботизація процесів і точне землеробство. Застосування супутникової аерофотозйомки, дронів і датчиків, завдяки яким можна оптимізувати внесення добрив, залежно від хімічного складу ґрунтів, навіть на невеликих земельних ділянках, автоматизувати польові роботи без безпосередньої участі людини. Крім того, використання «зеленої» енергетики, зокрема біопалива, енергії сонця, вітру, води, призведе до зростання урожайності та зниження витрат.

2. Відмова від хімікатів, пестицидів і синтетичних добрив. Багато країн розробляють заходи щодо заміни хімікатів на біологічні препарати. Сучасні технології дозволяють визначити в продовольстві навіть невеликий пестицидний маркер. Тому очікується введення в країнах ЄС так званого «податку на пестициди». Отже, виникає загроза для реалізації українського зерна та олії, адже в землі накопичені хімікати, від яких швидко позбавитись не можливо.

3. Виробництво штучного м'яса. Наразі в світі існує два потужних тренди – виробництво м'яса з рослинних білків і вирощування м'ясних волокон з ствольових клітин тварин. Уже зараз розроблені штучні свинина, курятина, яловичина. Очікується, що до 2025 року ціна штучного м'яса зрівняється з ціною натурального і надалі продовжить зниження, що становитиме серйозну загрозу українській відносно органічній продукції.

Врахування розглянутих тенденцій і стратегічних напрямів розвитку забезпечує ефективне управління процесами формування продовольчої системи. Завдяки їх реалізації можливо забезпечити максимально інтенсивне і прискорене нарощування обсягів власного виробництва, активно розвивати імпортозамінні та конкурентоспроможні галузі сільського господарства, нарощування потужності індустріально-інноваційних продовольчих систем і витіснення ними зарубіжних конкурентів на внутрішньому ринку продовольства, тобто реальну продовольчу безпеку.

Цінність отриманих результатів полягає в тому, що реалізація нової парадигми продовольчої безпеки дозволяє організувати і контролювати власне виробництво, завозити лише ті продукти харчування, яких не вистачає; значно підвищити якість, знизити витрати на виробництво і знизити ціни на продовольство; використовувати наявні ресурси для виробництва продовольства – орні землі, сільськогосподарські угіддя, природні кормові угіддя, трудові ресурси, енергетичні ресурси та ін. Однак, для цього необхідні суттєві зрушення у поведінці чи ставленні до продовольчої безпеки, розуміння її важливої ролі у системі національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Савостьянова М. В. Структура та функціональний діапазон парадигмальної науки. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2010. №1(2). С. 20-26.
2. Філіпенко А. С. *Основи наукових досліджень: конспект лекцій*. Київ : Академвидав, 2004. 208 с.
3. Румик І. І. *Продовольча безпека держави: питання теорії, методології, практики: монографія*. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», 2020. 420 с.
4. *World Food Summit. Rome, 13-17 November 1996 / Food and Agricultural Organization of the United Nations [Official Site]*. URL: http://www.fao.org/wfs/index_en.htm
5. *The Future of Food and Agriculture : Trends and Challenges. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2017. P. 80*. URL: <http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf>.
6. *Obesity and Overweight. World Health Organization [Official Site]*. URL: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en>.
7. *Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/995_621.
8. *Цілі сталого розвитку в Україні*. URL: <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments>.
9. *Национальная экономическая стратегия “Украина 2030”: фундаментальные ошибки и заблуждения*. URL: <https://analytics.hvylya.net/225747-nacionalnaya-ekonomicheskaya-strategiya-ukraina-2030-fundamentalnye-oshibki-i-zabluzhdeniya>